

De legitieme portie

1 ■ 2021

Colofon

- **Missie** JurisDidact streeft ernaar kennis en inzicht bij juristen te verhogen en de ontwikkeling van het professioneel handelen te bevorderen door middel van onafhankelijke, individuele nascholing.
- **PO-punten** 3
- **Geldigheid** De eindtoets maken zolang deze in uw online persoonlijk dossier staat vermeld.

- **Redactie** Mr. Pieter Dorhout, hoofdredacteur
Mr. dr. Chana Grijsen
Prof. mr. dr. Charlotte Phillips
Mw. mr. dr. Lies Punselie
- **Docenten** Mr. dr. Eric Ebben †
Bewerker: mr. Mathieu Schipper
- **Uitgever** Igno Ketelaars
- **Vormgeving** Roelof Koster Design, Mildam
- **Foto omslag** Splinter Photography, Job Jonathan Schlingemann

© 2021 JurisDidact, Gorssel

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnemen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

- **Bestellingen** De basisprijs van een programma is € 189,50 (excl. btw), tenzij anders vermeld. Bij gelijktijdige bestelling vanaf 4 programma's geldt korting. Zie hiervoor de website van JurisDidact. JurisDidact legt de gegevens van bestellers vast voor verwerking van de bestelling. De gegevens kunnen door ons worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten, tenzij u te kennen hebt gegeven hiertegen bezwaar te hebben.
- **Certificaten** Certificaten worden alleen toegekend aan kopers van losse programma's.
- **Administratie** Bij wijziging van de tenaamstelling en/of het adres verzoeken wij u deze gegevens door te geven aan de klantenservice van JurisDidact: Parallelweg 25, 7213 VT Gorssel.
- **Algemene voorwaarden** Levering en diensten geschieden volgens de Algemene voorwaarden van MOCuitgevers BV, gedeponereerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 6469182. Een exemplaar van deze voorwaarden zal op verzoek worden toegezonden. De voorwaarden zijn te raadplegen via www.mocuitgevers.nl.

Inhoud

Inleiding – 4

Pre-toets – 6

Blok A

Berekening van de legitieme

A1 Inleiding – 9

A2 De legitimaris en diens legitieme fractie – 10

A3 De legitimaire massa – 12

A4 Toerekening en imputatie – 18

Blok B

Tegeldemaking van de legitieme

B1 Inleiding – 27

B2 De opeisbaarheid van de legitieme – 28

B3 Verval van de aanspraak van de legitimaris – 32

B4 Inkorting – 33

B5 Stiefkinderen en de legitieme – 37

Afkortingenlijst – 39

Antwoorden pre-toets en casuïstiek – 40

Toetsvragen – 45

Inleiding

De legitieme is een lastig stuk van het erfrecht, het is voer voor juristen. De wetgever heeft bij de invoering van het nieuwe erfrecht in 2003 gemeend dat er nog steeds plaats is voor de legitieme, zij het dat de van oudsher sterke positie van de legitimaris inhoudelijk flink is gewijzigd.

De nieuwe regeling geeft de legitimaris nog altijd een minimumaanspraak in de nalatenschap van zijn ouder, maar maakt die aanspraak tegelijkertijd ondergeschikt aan de positie van de langstlevende echtgenoot of partner van de erflater. Daarbij is de regeling ingewikkeld omdat ook de schenkingen die de erflater gedurende zijn leven heeft gedaan, zowel aan de legitimaris zelf als aan anderen, bij de berekening van de minimumaanspraak bekeken moeten worden. Dat maakt de berekening van de legitieme vaak tot een tijdrovende legpuzzel.

Is de aanspraak eenmaal vastgesteld, dan moet bekeken worden wie die moet dragen, voor wiens rekening die dient te komen. Ook dat is vaak een ingewikkeld vraagstuk, wanneer het inkorting betreft die niet alleen bij (mede-)erfgenamen wordt gelegd, maar ook bij testamentaire erfgenamen, legatarissen en misschien zelfs wel begiftigden.

Deze cursus probeert orde in die chaos te scheppen en de cursist een handleiding te geven, waarmee hij de problemen rond de legitieme het hoofd kan bieden. De cursus bestaat uit twee blokken:

Blok A Blok B

Berekening van de legitieme Tegeldemaking van de legitieme

■ Doelstellingen

Na het doorlopen van deze juridische nascholing:

- heeft u een detailoverzicht van de legitieme;
- kunt u deze ook toepassen in uw praktijk;
- weet u hoe de legitimaris een tekort kan verhalen en bij wie.

■ *Opmerking*

Deze cursus is in twee gedeelten, Blok A en Blok B, door te werken. U zult hiervoor in totaal drie uur nodig hebben. Mogelijk beklijft de stof beter als u de cursus in twee gedeelten doorwerkt.

■ *Criteria toets*

U slaagt voor de eindtoets als u minimaal 6 van de 10 vragen juist hebt beantwoord. U kunt tweemaal herkansen.

■ *Over de docenten*

Mr. Eric Ebben (1959-2020) was universitair docent notariële vakken aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en vaste medewerker bij een aantal tijdschriften en onderwijsinstellingen. Hij promoveerde in 2000 op het proefschrift *De positie van de langstlevende echtgenoot en kinderen in het nieuwe erfrecht*. Hij was co-auteur van *Pitlo Deel 5 Erfrecht* en *Erfrecht voor de praktijk*. Hij heeft een lange lijst van publicaties op zijn naam.

Mr. Mathieu Schipper is erfrechtadvocaat te Alkmaar. Daarnaast is hij docent erfrecht bij diverse PAO-instellingen. Hij maakte deel uit van het oprichtingsbestuur van de Vereniging Erfrecht Advocaten Nederland en is lid van de examencommissie van die vereniging. Mathieu is co-auteur van *Erfrecht voor de praktijk* alsmede van *Erfrecht geschetst* en hij is lid van de redactie van *AdvoTip*, een erfrechtelijke nieuwsbrief.

Om voor uzelf te bepalen wat uw kennis is van dit onderwerp kunt u vrijblijvend de pre-toets maken. De resultaten van de pre-toets tellen niet mee voor uw eindscore.

- 1 Erfflater overlijdt en laat vier kinderen en een echtgenote achter. Twee van de kinderen zijn onterfd en één daarvan doet en beroep op zijn legitieme. De legitimaris heeft een legitieme breukdeel ter grootte van:
  - A $1/2 \times 1/4 = 1/8$.
  - B $1/2 \times 1/2 = 1/4$.
  - C $1/2 \times 1/5 = 1/10$.
  - D Geen aanspraak, je mag immers je kinderen onterven.

- 2 Bij de waardering van de goederen van de nalatenschap moet worden uitgegaan van:
  - A De waarde volgens de maatstaven van de Successiewet.
  - B De wet kent geen maatstaf, alleen een tijdstip, dus nattevingerwerk.
  - C Waardering per tijdstip direct na het overlijden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid.
  - D De waarde volgens de Wet Waardering Onroerende Zaken en roerende goederen geschat door deskundigen.

- 3 Wat is het uitgangspunt voor de berekening van de legitimaire massa voor wat betreft de in de berekening mee te tellen giften:
  - A Dat slechts giften mee hoeven te worden gerekend voor zover de erflater die in de laatste vijf jaar voor zijn overlijden heeft gedaan.
  - B Die giften waardoor de legitimaris is benadeeld.
  - C Die giften die de nalatenschap zouden hebben vergroot wanneer ze niet zouden zijn verricht.
  - D Alle giften voor zover die de nalatenschap betreffen waarin de legitimaris meetelt.

- 4 De rente die loopt op een vordering van een legitimaris die niet opeisbaar is wordt berekend met een rente van:
  - A de wettelijke rente, samengesteld.
  - B de wettelijke rente min 6% en dat enkelvoudig.
  - C de wettelijke rente min 6% en dat samengesteld.
  - D de wettelijke rente, enkelvoudig.

- 5 Henk leeft al jaren in onmin met zijn enige zoon Jan. Hij wil hem onterven, maar wil geen geld uitgeven aan een duur testament. Dus besluit hij alles wat hij heeft weg te geven onder opschortende voorwaarde van overlijden. Zo hoeft hij tijdens zijn leven niets te missen en is zijn nalatenschap toch nul. Voor de legitieme loopt dit mis omdat:
- A dergelijke giften ongeldig zijn.
  - B dergelijke giften ingebracht moeten worden in de nalatenschap.
  - C dergelijke giften meegerekend moeten worden voor de legitimaire massa.
  - D dergelijke giften buiten de inkortingsregeling vallen.
- 6 Een uitkering krachtens levensverzekering kan voor de legitieme een rol spelen als:
- A een schenking terzake des doods.
  - B een inkortbaar verklaarde schenking.
  - C een quasi-legaat.
  - D kan voor de legitieme nooit een rol spelen.
- 7 Jan heeft in het testament van zijn vader zijn erfdeel onder testamentair bewind gekregen, omdat hij volgens zijn vader ongeschikt is om in het beheer over het vermogen te voorzien. Tot overmaat van ramp is als bewindvoerder de oude boekhouder Dorknoper aangesteld, waarmee Jan het niet goed kan vinden. Jan wil van het bewind af maar wel zo veel mogelijk van het vermaakte geld behouden. Wat is zijn beste mogelijkheid?
- A Hij moet zien dat hij de juistheid van de opgegeven grond succesvol betwist.
  - B Hij moet gewoon verwerpen en dan een beroep op zijn legitieme doen.
  - C Hij moet na een succesvolle betwisting van de juistheid van de opgegeven grond een beroep op zijn legitieme doen.
  - D Hij moet in het bewind berusten en over vijf jaar bij de rechtbank aantonen dat hij wel in het beheer over het vermogen kan voorzien.

- 8 Jan heeft bij testament drie legaten gemaakt aan goede doelen van 100, 200 en 1000, en één legaat aan zijn gehandicapte dochter ter voldoening aan de natuurlijke verbintenis om haar verzorgd achter te laten van 1000. Hij heeft één erfgenaam benoemd voor de hele nalatenschap, die na de uitkering van de legaten 2000 overhoudt. Zijn zoon Piet doet een beroep op diens legitieme. Inkorting op testamentaire makingen gaat als volgt:
- A De oneigenlijke inkorting is in de verhouding 1 : 2 : 10 : 10 : 20 bij alle betrokkenen totdat Piet zijn legitieme binnen heeft.
  - B De eigenlijke inkorting is in de verhouding 1 : 2 : 10 : 10 : 20 bij alle betrokkenen totdat Piet zijn legitieme binnen heeft.
  - C De oneigenlijke inkorting is in de verhouding 1 : 2 : 10 : 20 bij de overige testamentaire makingen totdat Piet zijn legitieme binnen heeft. Wanneer Piet na volledige inkorting daarvan nog een tekort heeft, kan pas de making ter voldoening aan de natuurlijke verbintenis ingekort worden.
  - D De oneigenlijke inkorting is in de verhouding 1 : 2 : 10 : 20 bij de overige makingen totdat Piet zijn legitieme binnen heeft. Wanneer Piet na volledige inkorting daarvan nog een tekort heeft, kan pas de making ter voldoening aan de natuurlijke verbintenis ingekort worden.
- 9 Jan is in het testament van zijn vader benoemd tot erfgenaam, maar kort voor diens overlijden is zijn vader (bij volle verstand overigens!) in gemeenschap van goederen getrouwd met een dame die een bijstands-uitkering had. Het erfdeel dat Jan nu krijgt, is dan ook ernstig kleiner dan hij zich had voorgesteld. Wat kan Jan doen?
- A Jan kan het trouwen in gemeenschap van goederen als een schenking aanmerken voor de legitieme en bij de weduwe gaan inkorten.
  - B Jan kan de legitieme berekenen alsof het huwelijk niet heeft plaatsgehad omdat de omvang ervan niet door schenkingen verkleind mag worden.
  - C Jan kan altijd een beroep op de legitieme doen, hij kan er nooit slechter van worden.
  - D Jan zal zich bij zijn kleine erfdeel neer moeten leggen, enige actie op grond van de legitieme zal zijn verkrijging alleen maar kleiner maken.
- 10 Jan is erfgenaam in de nalatenschap van zijn vader. Maar die heeft vlak voor zijn overlijden een grote (rechtsgeldige) gift gedaan aan een goed doel. Daarmee is de verkrijging van Jan ernstig kleiner dan hij had gedacht. Jan kan nu:
- A geen beroep op zijn legitieme doen, hij is immers erfgenaam.
  - B slechts een beroep op zijn legitieme doen als hij als erfgenaam verwerpt.
  - C wel een beroep doen op zijn legitieme en het verschil tussen zijn verkrijging en waar hij als legitimaris recht op heeft inkorten op het goede doel.
  - D wel een beroep doen op zijn legitieme en zijn hele legitieme inkorten op het goede doel.

CASUS 1

Henk den Drijver

Henk den Drijver is overleden en laat een langstlevende echtgenoot en drie kinderen achter. Henk heeft bij testament één van de kinderen onterfd en één van de andere kinderen verwerpt het erfdeel.

- a Wat is de omvang van het legitieme breukdeel van het onterfde kind?

- b Hoe kan het onterfde kind zijn recht halen met een beroep op de legitieme?

- c Welke informatie hebt u daarbij nodig en van wie kunt u deze krijgen?

Iedereen kan bij testament de erfopvolging wijzigen die de wet aangeeft, het betreft immers regelend recht en er is testeervrijheid. Daarbij kun je de breukdelen wijzigen, maar ook een erfgenaam bij versterf onterven. Daarmee ontnem je de erfgenaam iedere erfrechtelijke aanspraak. Dit kan uitdrukkelijk gebeuren (“ik onterf mijn broer Jan”) of impliciet, door anderen als erfgenaam aan te wijzen (als je drie broers hebt er twee tot erfgenaam benoemen; ieder voor de helft van je nalatenschap).

De wetgever heeft echter kinderen recht gegeven op een bepaald minimumdeel van de nalatenschap van hun ouders. Dit recht heet de legitieme.

Bij de invoering van het nieuwe erfrecht in 2003 is er discussie geweest of de legitieme nog wel van deze tijd is. De wetgever heeft

gemeend om de invoering van het nieuwe erfrecht niet langer uit te willen stellen en daarom de legitieme in gewijzigde vorm toch opgenomen. De inhoudelijke wijzigingen zijn met name ten koste gegaan van de positie van de legitimaris. Al met al is de regeling behoorlijk ingewikkeld geworden: voer voor juristen.

A2

De legitimaris en diens legitieme fractie

De legitieme portie is dat gedeelte van de waarde van het vermogen van de erflater waarop de legitimaris in weerwil van giften en uiterste wilsbeschikkingen van de erflater aanspraak kan maken (art. 4:63 lid 1 Burgerlijk Wetboek (BW)). Het gaat bij de berekening van de legitieme alleen nog om geld, er wordt nog slechts over de *waarde* van het vermogen gesproken. Dat betekent dat de legitimaris geen aanspraak heeft op goederen van de nalatenschap. Het begrip ‘vermogen’ dat de wet hier hanteert is niet het vermogen dat de erflater bij zijn overlijden nalaat; de zogenoemde ‘eigenlijke nalatenschap’. Hier wordt de ‘legitieme massa’ bedoeld, die hieronder wordt besproken. De legitieme is dus de aanspraak in de waarde van het vermogen van de erflater, waarop de legitimaris aanspraak kan maken. Bij de berekening daarvan moet de waarde van elk vruchtgebruik dat krachtens de afdelingen 4.3.1 BW (de wettelijke verdeling) of 4.3.2 BW (andere wettelijke rechten) gevestigd is, buiten beschouwing worden gelaten (art. 4:65 slot). Dit is overigens een herhaling van wat in art. 4:6 wordt gesteld.

Alleen afstammelingen van de erflater, die door de wet als erfgenaam geroepen worden, hebben een legitieme portie (art. 4:63 lid 2). Testamentaire erfgenamen die niet tevens door de wet geroepen worden, kunnen nooit een legitieme hebben. Erfgenaam kan men zijn hetzij uit eigen hoofde (art. 4:12), hetzij bij plaatsvervulling voor personen die op het ogenblik dat de nalatenschap openvalt niet meer bestaan of onwaardig zijn (art. 4:12). Dit betekent dat legitimarissen die onterfd zijn zelf nog steeds een legitieme portie hebben. Dat volgt uit art. 4:63 lid 1 en juist zij hebben behoefte aan de legitieme als bescherming tegen onterving.

Anderzijds raken personen die hun erfdeel verwerpen ook hun legitieme portie kwijt, zonder dat deze overgaat op hun afstammelingen die wél hun erfdeel bij versterf overnemen (art. 4:12). Hierop is echter een uitzondering gemaakt in art. 4:63 lid 3, waar de mogelijkheid geopend wordt om het erfdeel bij versterf te verwerpen onder voorbehoud van een beroep op de legitieme. Dan moet men zich dit echter wel uitdrukkelijk voorbehouden bij de verwerping. Dit voorbehoud wordt de ‘contantenverklaring’ genoemd.

Of dit voorbehoud bij verwerping veel zin heeft, is maar de vraag. Wanneer de legitimaris zijn erfdeel bij versterf verwerpt, maar wel zijn legitieme voorbehoudt, moet op die vordering in mindering worden gebracht de waarde van hetgeen hij zojuist verworpen heeft (art. 4:72 en 4:73); de zogenaamde ‘imputatie’. Het zal daarom een bijzondere nalatenschap zijn waarin de contentenverklaring zin heeft. Hieronder zal dit verder worden uitgewerkt.

De legitieme fractie is voor alle legitimarissen gelijk: één-tweede. De legitieme bedraagt de helft van de waarde waarover de legitieme porties worden berekend (de legitimaire massa), gedeeld door het aantal in art. 4:10 lid 1 sub a genoemde, door de erflater achtergelaten personen (art. 4:64 lid 1). Hiermee wordt duidelijk dat de langstlevende echtgenoot zelf geen legitieme portie heeft, zij is immers geen afstammeling van de erflater, zelfs niet fictief. De langstlevende heeft een geheel eigen positie in de nalatenschap. De langstlevende telt echter wel mee bij de berekening van de legitieme van de kinderen, zij wordt immers ook door de erflater in groep 1 ‘achtergelaten’. Zo wordt de legitimaire spoeling voor de kinderen dunner. Het legitimaire breukdeel wordt in art. 4:64 lid 1, onafhankelijk van het aantal kinderen dat de erflater achterlaat, voor alle legitimarissen op de helft gesteld. Dat men de legitieme moet delen door het aantal *personen* dat de erflater achterlaat, en niet door het aantal *erfgenamen*, betekent dat de legitieme portie een individuele aanspraak is, die niet beïnvloed wordt door menselijk handelen. Dit brengt mee dat wanneer iemand onterfd wordt en in zijn onterving berust, dit een vergroting betekent van het gedeelte van de nalatenschap waarover de erflater kan beschikken zonder aantasting door een beroep op de legitieme portie te hoeven vrezen. Dat gedeelte wordt ook wel het ‘beschikbaar deel’ genoemd, hoewel de wet dat begrip niet kent. De term is ook niet correct en eigenlijk verwarrend, want de erflater kan over de gehele nalatenschap beschikken. Wat er van die beschikking en terecht komt, hangt af van de concrete uitwerking van een eventueel beroep op hun legitieme door de kinderen.

Stiefkinderen zijn in beginsel geen erfgenamen en hebben uiteraard zelf geen legitieme portie, zelfs niet wanneer de erflater ze conform art. 4:27 als eigen kind in de wettelijke verdeling betreft. De komst van dergelijke gelijkgestelde stiefkinderen of de testamentaire makingen aan stiefkinderen kunnen wel gevolgen hebben voor de eigen kinderen van de erflater. Daarop wordt hieronder bij art. 4:91 teruggekomen.

CASUS 2

Harry de Beer

Harry de Beer is mede-erfgenaar in de nalatenschap van zijn vader. Die heeft het er goed van genomen tijdens zijn leven en heeft daar ook anderen in laten delen. Er is een grote lijst van giften, te weten:

- aan Harry is tien jaar geleden een schilderij geschonken ten tijde van de overdracht ervan waard 200 en nu geschat op 500;
- de buurman heeft zeven jaar geleden een nieuwe auto van hem gekregen, waard 100 en nu nihil;
- vaders vriendin met wie hij een samenlevingsovereenkomst en tezamen een woning in eigendom had, heeft op grond van een verblijfsbeding vaders helft van de woning verkregen, waard 500;
- de broer en mede-erfgenaar van Harry heeft zes jaar geleden een Rolexhorloge gekregen, toen waard 100, het is verloren gegaan doordat het in de branding is verdwenen tijdens een late zwempartij;
- de schoonzus van vader heeft verleden jaar 200 in contanten gekregen.

- a** Welke giften moeten bij de berekening worden meegerekend, welke niet en waarom?

- b** Voor welk bedrag?

- c** Stel, dat de schoonzus de weduwe van vaders broer was en zij door hem na diens dood werd onderhouden. Verandert dit iets aan de antwoorden bij a en b?

Alleen afstammelingen van de erflater kunnen legitimaris zijn en daarvoor is bovendien vereist dat zij erfgenaar bij versterf zijn, hetzij uit eigen hoofde, hetzij bij plaatsvervulling voor hen die niet meer bestaan of voor hen die onwaardig zijn. Elk van de kinderen heeft een legitieme portie van de helft van het versterferf-breukdeel dat hij heeft in de nalatenschap conform art. 4:10 lid 1 sub a en dat in de waarde van het vermogen van de erflater. De legitimaris heeft dus geen recht op goederen en wanneer hij onterfd is, zal een beroep op